

هسته پژوهشی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت

بی تردید «ساماندهی و تنظیم امور اقتصادی» دغدغه اصلی بسیاری از اندیشمندان و همچنین سیاست گذاران اقتصادی کشور بوده است. وجود مسائل و مشکلات و نابسامانی‌های گسترده‌ای که در حال حاضر کشور با آن روبرو است ارائه راه‌حلی در این زمینه را بدل به ضرورتی عاجل نموده است. در همین راستا تاکنون ایده‌پردازی‌ها و نظریه‌پردازی‌های مختلفی صورت پذیرفته است؛ اندیشمندان با گرایش‌های فکری و تخصص‌های علمی مختلفی اعم از اقتصاددانان جریان متعارف، اقتصاددانان جریان منتقد با نگرش‌های گوناگون (اسلامی، مارکسیستی و سوسیالیستی، نهادگرایان)، همچنین برخی اندیشمندان دغدغه‌مند دینی در محافل حوزوی از قبیل شهید صدر، حسینی‌الهاشمی، شهید بهشتی، شهید مطهری اقدام به تلاش‌هایی در این زمینه نموده‌اند. اهتمام «اقتصاددانان متعارف» به عنوان اصلی‌ترین جریان اثرگذار در حوزه نظری و سیاست‌گذاری در کشور، عمدتاً معطوف به مسائل روبنایی اقتصاد از قبیل بازار، دولت، رشد، تورم و بیکاری بوده است بدون آن‌که درک عمیقی از لایه‌های بنیادین اقتصاد داشته باشند. در طرف دیگر این طیف، جریان «اقتصاد اسلامی» نیز عمدتاً یا سعی در اسلامیزه کردن «اقتصاد متعارف» داشته و یا با اتخاذ رویکرد «فقه‌الاقتصادی» به ارائه‌ی فهمی انتزاعی و جزءنگرانه از اقتصاد و ارائه توصیه‌های اجرایی صوری با رجوع به قواعد فقهی بسنده کرده‌اند. به رغم وجود تفاوت‌های عمده میان این رویکردها، هیچکدام نتوانسته‌اند تبیینی عمیق و فهمی جامع و بنیادین از مسائل و مشکلات اقتصادی کشور ارائه دهند و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه توسط ایشان چندان راهگشا نبوده است و کشور همچنان در نابسامانی روزافزونی غوطه‌ور است. پرسش اساسی که مطرح می‌شود این است که علت نابسندگی و نافرجامی این تلاش‌ها چه بوده است. هسته پژوهشی حاضر در پی تحلیل و نقادی «فهم جامعه‌ی علمی ایرانی از اقتصاد» است.

در راستای این هدف، ضرورت دارد که ابتدا تمهیدات اساسی برای ارائه یک نظریه صحیح و قابل اجرا فراهم آورده شود. از آنجا که یکی از اصلی‌ترین مسائل کشور ما «مسئله توسعه» - به معنای مواجهه با مدرنیته - است، لذا ضرورت دارد درک عمیقی از لایه‌های بنیادین تمدن مدرن صورت پذیرد. «علم اقتصاد» همچون سایر رشته‌های علوم انسانی، محصول مدرنیته بوده است و نتیجتاً فهم عمیق آن هنگامی حاصل می‌شود که «در نسبت» با مدرنیته فهم شود. از این رو فهم علم اقتصاد و تبیین هر یک از مسائل اقتصادی و استفاده از ابزارهای سیاستی آن مستلزم درک «ماهیت علوم انسانی» و مبانی و بنیادهایی که این علوم در آن تکوین یافته است یعنی «ماهیت مدرنیته» خواهد بود. بنابراین یکی از اصلی‌ترین دلایل عدم توفیق طیف‌ها و جریان‌ات مختلف اقتصاددان‌های کشور را باید به عدم فهم عمیق آن‌ها از «نسبت علم اقتصاد با مدرنیته» حواله کرد. فلذا مسئله‌ای که در اینجا اهمیت می‌یابد شناسایی نقصان‌ها و نادیده‌انگاری‌هایی است که منجر به این معضل شده‌اند. صرفاً با اتخاذ یک نگاه عمیق و مبنایی فلسفی است که می‌توان به فهم نسبت علم اقتصاد با علوم انسانی و

مدرنیته دست یافت و نتیجتاً به شناخت این نقصان‌ها و نادیده‌انگاری‌ها نائل آمد. بنابراین مسئله‌ی اصلی که عامل وحدت- بخش میان پژوهش‌هایی است که در این «طرح کلی» انجام می‌شود، تحلیل و نقادی «فهم جامعه‌ی علمی ایرانی از اقتصاد» است تا از این رهگذر به فهم عمیق‌تری از اقتصاد ایران دست یابیم.

گرچه تمرکز این «هسته پژوهشی» بر ابعاد اقتصادی «الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» است، ولی به دلیل پیچیدگی و تعاملات ابعاد گوناگون حیات انسانی، اتخاذ رویکرد بین‌رشته‌ای ضروری می‌نماید. از این رو با اتخاذ چنین رویکردی، به تعاملات ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی با یکدیگر و با ابعاد مبنایی‌تر فرهنگی و فکری در تمدن مدرن و همچنین سنت اسلامی پرداخته خواهد شد.

با این مقدمات، این هسته پژوهشی در چهار فاز مطالعات و مباحثات خود را به پیش خواهد برد:

در **فاز اول (A)** با عنوان «**اقتصاد ایران**» جهت اتخاذ یک رویکرد انضمامی، به تحلیل و تبیین ابعاد واقعی اقتصاد ایران پرداخته می‌شود. در این فاز ضرورت دارد ابتدا ساختارهای نهادی کشور شناسایی شود و سپس مبنای شکل‌گیری این نهادها و نقش مدرنیته و همچنین سنت اسلامی- ایرانی در شکل‌گیری آنها تبیین شود.

در **فاز دوم (B)** با عنوان «**دانش اقتصادی**» به حوزه‌هایی از معرفت اقتصادی (و نه «علم اقتصاد» به معنای متعارف کلمه) پرداخته می‌شود که دارای بصیرت‌هایی راجع به مسأله اصلی این پژوهش است. این فاز گسترده‌ترین مرحله این طرح کلی است و حوزه‌های مختلف و اغلب بین‌رشته‌ای را شامل می‌شود. در قسمت اول این فاز (B1) به مبحث بسیار مهم «نظام‌های اقتصادی» پرداخته می‌شود که دارای اهمیتی اساسی برای این پژوهش است. نظام اقتصادی سرمایه‌داری، سوسیالیسم و اسلام هم از حیث نظری و هم عملی مورد تحلیل و تطبیق با یکدیگر قرار می‌گیرند. در قسمت دوم (B2)، به مبحث «تاریخ اندیشه‌های اقتصادی» با رویکرد اندیشمندمحور پرداخته می‌شود. در قسمت سوم (B3)، به مبحث بسیار اساسی «فلسفه علم اقتصاد» پرداخته می‌شود. این قسمت به نوبه خود دارای مقدمات مهمی از قبیل «تاریخ فلسفه» و همچنین مباحث «فلسفه علم» است تا بتوان از این رهگذر به درک عمیقی از ماهیت علم و مبنای هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی و روش‌شناختی، انسان‌شناختی آن در تمدن غرب و تمدن اسلامی دست یافت. در قسمت چهارم (B4)، به نگرش‌های فلسفی و مبنایی به برخی موضوعات اقتصادی از قبیل عدالت، آزادی، مالکیت، ارزش و غیره پرداخته می‌شود. در قسمت پنجم (B5)، به دلیل جایگاه بسیار مهم اخلاقیات در نگرش دینی، به یکی از مباحث اساسی یعنی رابطه اخلاق و اقتصاد پرداخته می‌شود و دعاوی اساسی علم اقتصاد از قبیل عقلانیت و نفع‌طلبی شخصی از منظر اخلاقی مورد تحلیل و نقادی قرار می‌گیرد. در قسمت ششم (B6)، با توجه به وضعیت در حال توسعه بودن کشور ما، به مسأله توسعه پرداخته می‌شود. در این قسمت لایه‌های مختلف مفهوم توسعه و نسبت آن با مدرنیته و سنت مورد واکاوی قرار می‌گیرد. همچنین تجارب توسعه در کشورهای دیگر مورد بررسی قرار می‌گیرد. هدف این قسمت به دست آوردن بصیرت‌هایی راجع به امکان‌های تاریخی پیش روی کشور است. در دو قسمت بعد (B7 و B8) به دو بحث میان‌رشته‌ای اقتصاد سیاسی و جامعه‌شناسی اقتصادی پرداخته می‌شود.

هسته پژوهشی الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت

در فاز سوم (C) با عنوان «علم اقتصاد» به دست آوردهای مطالعات اقتصادی انجام شده توسط مکاتب هترو دوکس (جریانات منتقد) و همچنین اقتصاد متعارف برای الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت پرداخته خواهد شد.

در فاز چهارم (D) مبتنی بر دست آوردهای معرفتی در سه فاز قبل، نظریه‌ای بدیل در باب تحلیل و ریشه‌یابی مسائل اقتصاد ایران و راهکارهای پیشنهادی تحت عنوان «الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» ارائه می‌شود.

اعضای هسته پژوهشی

اعضای این هسته پژوهشی به ترتیب زیر هستند:

عضو	سمت
دکتر سید عقیل حسینی (مدیر علمی هسته)	هیئت علمی دانشگاه یاسوج
علیرضا رعنائی (مدیر اجرایی هسته)	فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه علامه طباطبایی (ره)
علی شهیدی	دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه تهران
دکتر نسیم قباشی	دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه شهید چمران اهواز
مجتبی پناهی	فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد اقتصاد اسلامی دانشگاه شیراز

مهم‌ترین برنامه‌های این هسته پژوهشی به ترتیب زیر می‌باشد:

۱. جلسات منظم

این جلسات با هدف انتظام و سامان‌دهی فکری خود پژوهشگران و افزودن به غنای پژوهش آنهاست. مهم‌ترین دستاورد این جلسات روشن شدن خط سیر پژوهشی آینده هر پژوهش‌گر است.

۲. متن خوانی

با توجه به اهمیت متون کلاسیک اقتصادی در گشودن افق‌های جدیدی در پیش روی پژوهشگران، یکی از ابعاد این هسته پژوهشی، مطالعه‌ی متون کلاسیک است. جهت افزایش بازدهی این جلسات ضرورت دارد که اعضاء مقرر می‌شود مشخص منبع مورد مطالعه را از قبل مطالعه نمایند و در جلسه به اقتضای خوانشی که از متن به وجود می‌آید به تبادل ایده و نظرات بپردازند.

۳. سیر مطالعاتی

علی‌رغم این که هر کدام از اعضا در گذشته مباحث زیادی را پیرامون فهم تمدنی از مدرنیته و سنت داشته‌اند اما لازم است که در راستای زمینه‌های مطالعاتی ضروری برای بحث الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت مطالعات مشترکی داشته باشند تا به

افق‌های فهم مشترکی دست یابند. این مطالعات بدین شکل است که در هر ماه یک کتاب یا چند مقاله مطالعه شده و در جلسات منظم به بحث گذاشته می‌شود. البته اعضا باید گزارش و برداشتی از آن را نیز به صورت مکتوب ارائه دهند، به گونه‌ای که هم کلیت کتاب یا مقاله را انتقال دهند و هم دلالت‌های این مطالعات را بر تحقیقات خود نشان دهند. این سیر مطالعاتی با توجه به اقتضائات پژوهشی و پیشنهادات اعضا تعیین خواهد شد.

۴. ارتباط با اساتید در سطوح مختلف

با هدف افزودن به غنای این هسته پژوهشی، از اساتید مطرح کشوری و به اقتضا و ضرورت مسیرهای مختلف پژوهشی استفاده می‌شود. همچنین با هدف جریان‌سازی و درگیرسازی اساتید خصوصاً اساتید جوان که مباحث طرح کلان می‌تواند برای آن‌ها ایجاد انگیزه کرده یا دریچه‌های جدیدی بروی آنها بگشاید، می‌توان آنها را وارد جلسات کارگروه اقتصاد کرد و با آنها به تعامل پرداخت. اساتید باتجربه پیشنهادی به ترتیب زیر است:

دکتر محمد نعمتی	استاد مسعود درخشان
دکتر عبدالحمید معرفی محمدی	استاد سعید زیباکلام
دکتر مهدی زریباف	دکتر فرشاد مؤمنی
دکتر روح‌الله شهنازی	دکتر کریم اسلاملوئیان
دکتر نصیری اقدم	دکتر حسین میرجلیلی
دکتر عادل پیغامی	دکتر محمد واعظ برزانی
....	دکتر امیری طهرانی

۵. برگزاری همایش برای ارائه‌ی دست‌آوردهای پژوهشی

علاوه بر جلسات منظم می‌توان در بازه یک سال آینده همایشی را برای ارائه‌ی نتایج پژوهشی این هسته برگزار کرد. برگزاری چنین همایشی هم به دلیل ارائه‌ی محتوای علمی درون‌گروهی و هم شرکت کردن افراد خارج از هسته و ارزیابی، داوری و دعوت از سخنرانان صاحب‌نظر در این حوزه‌ها می‌تواند یک نقطه‌ی عطف و جهشی قابل ملاحظه برای آینده‌ی هسته پژوهشی باشد.

«و من الله التوفیق»